

Introduktion

1. Indledning

“Forvaltningsorganisationerne er ophavsrettens praktiske grise” sagde professor Mogens Koktvedgaard, der er dansk ophavsrets nestor. Det er ganske rammende. Langt den meste brug af ophavsretligt beskyttede værker er noget, der håndteres på grundlag af individuelle aftaler mellem på den ene side skabende og udøvende kunstnere og på den anden side producenter, udgivere og tv-stationer. Men der er områder, hvor rettighedsforvaltningen ikke ville kunne finde sted eller kun vanskeligt vil kunne finde sted, hvis der ikke var kollektiv forvaltning.

Det traditionelle kerneområde for kollektiv forvaltning er massebrug, hvor rettighederne ikke kan klareres på individuelt grundlag uden betydelige transaktionsomkostninger. Derfor findes kollektiv forvaltning i stort set alle lande, hvor der er en veludviklet lovgivning om ophavsret. Som følge af at ophavsretten i væsentligt omfang er harmoniseret i EU, er kollektiv forvaltning meget udbredt i alle EU- og EØS-lande.

Der har været en tendens til, at forvaltningsorganisationer i de senere år har fået en øget betydning, og en stadig større del af brugen af ophavsretligt beskyttede værker og præstationer klareres gennem forvaltningsorganisationer. Dette har været en naturlig udvikling i takt med, at den ophavsretlige beskyttelse er blevet udvidet, og der er sket en eksplosion i medieudbuddet. Det er imidlertid ikke givet, at den udvikling vil fortsætte. På den ene side indebærer teknologien, at ophavsretligt beskyttede værker lettere kan bruges og distribueres; i dag kan en vilkårlig ungdomsklub for en beskednen omkostning etablere sin egen radiokanal. Men på den anden side indebærer teknologien også, at det i langt højere grad kan styres præcis hvilke værker og præstationer, der bruges, og metadata omkring indholdet, gør at det i et helt andet omfang end tidligere, bliver muligt at styre brugen af værker. Dette vil give rettighedshaverne øget mulighed for at licensere deres rettigheder uden brug af forvaltningsorganisationer – f.eks. gennem forskellige onlinebaserede mellemmænd.

Samtidigt står vi over for en situation, hvor forvaltningsorganisationerne har svært ved at håndtere grænseoverskridende brug, fordi forvaltningsorganisationerne af historiske grunde typisk kun opererer på et enkelt territorium, og fordi ophavsretten i sin grundessens er territorialbestemt. Det indebærer, at forvaltningsorganisationerne har behov for at finde nye måder at samarbejde på, og på EU-niveau har der også været skubbet på denne udvikling.

Det er en del af baggrunden for direktivet om kollektiv forvaltning (forvaltningsdirektivet), som forvaltningsselskabsloven er en implementering af. Men udviklingen er primært drevet af markeds kræfter. I de senere år har mange forvaltningsorganisationer på Koda-området og store musikforlag etableret initiativer, der indebærer multiterritoriale licenser, og dermed etablerer en ny konkurrencesituation mellem forvaltningsorganisationerne. Samtidig er der tendenser til, at der opstår kommercielle forvaltningsorganisationer, der forsøger at komme ind på markedet og konkurrere direkte med de traditionelle forvaltningsorganisationer. Der er ingen tvivl om, at vi står over for en spændende udvikling i krydsfeltet mellem regulering, markedsøkonomi og kulturpolitik.

Denne lovkommentar er opbygget sådan, at der er et indledningskapitel, hvor der er en kort introduktion til forvaltningsorganisationers virksomhed og en kort beskrivelse af de danske forvaltningsorganisationer. Selve lovkommentaren følger lovens opbygning. Sidst er der en omtale af de bestemmelser i ophavsretsloven, der er en implementering af forvaltningsdirektivet.

2. Forvaltningsorganisationernes arbejdsområder og grundlæggende funktioner

Forvaltningsorganisationers grundlæggende funktion er at være et mellemled mellem de enkelte individuelle rettighedshavere og brugerne af rettigheder. En bruger får en tilladelse til at anvende rettigheder i et nærmere specificeret omfang. Som vilkår for tilladelsen vil brugeren betale et vederlag, og der vil typisk også være knyttet andre vilkår til tilladelsen – f.eks. rapportering (dvs. brugeren skal informere forvaltningsorganisationen om, hvilke værker der anvendes).

De indkomne vederlag fordeles derefter af forvaltningsorganisationen til de enkelte individuelle rettighedshavere på grundlag af den modtagne rapportering. Typisk vil rettighedshaverne enten på forhånd gøre

forvaltningsorganisationen bekendt med, hvilke værker rettighedshaveren har rettigheder til eller “claime” vederlagene på lister, der offentliggøres af forvaltningsorganisationen. I den forbindelse vil en forvaltningsorganisation typisk opbygge en database med de værker, som forvaltningsorganisationen repræsenterer.

Nogle forvaltningsorganisationer fungerer på den måde, at de individuelle rettighedshavere overdrager deres rettigheder til forvaltning hos forvaltningsorganisationen (typisk på eksklusivt grundlag), og på den måde opnår forvaltningsorganisationen “et varelager”, der består af den samlede sum af de overtagne rettigheder. Forvaltningsorganisationen kan så stille “varelageret” til rådighed for brugere enten i form af en blankolicens, hvor brugeren principielt kan benytte alle rettigheder, der indgår i mandaterne, eller i form af værk-for-værk-licenser, hvor der kun meddeles tilladelser for enkelte værker.

Forvaltningsorganisationer vil normalt have en fordelingsplan, der bestemmer hvordan vederlagene fordeles til de enkelte individuelle rettighedshavere. Nogle forvaltningsorganisationer opererer dog med krone-til-krone-afregninger, hvor det vederlag som brugeren betaler for brugen af det enkelte værk, fordeles med fradrag for en nærmere fastsat administrationsandel til rettighedshaveren. Dette forudsætter selvsagt, at brugerens betaling kan henføres direkte til enkeltværker. En forvaltningsorganisation kan også operere efter begge afregningsmetoder afhængigt af, hvilket område der er tale om.

Mange forvaltningsorganisationer opererer med forskellige former for kulturelle midler, hvor en del af vederlagene anvendes til fælles kollektive formål. Det kan være arbejdslegater eller forskellige former for kulturelle aktiviteter.

Sat på spidsen kan man sige, at forvaltningsorganisationer både set med rettighedshavernes øjne og brugernes øjne er den næstbedste løsning. Fordi både brugere og rettighedshavere ideelt set gerne vil klarere rettighederne direkte. Når både brugere og rettighedshavere alligevel grundlæggende er glade for forvaltningsorganisationer, så er det fordi kollektiv forvaltning alligevel er den løsning, der skaber de bedste grundlag for at få rettighederne brugt, og som indebærer de laveste samlede transaktionsomkostninger.

For brugeren giver kollektiv forvaltning let adgang til rettigheder, og den kollektive forvaltning indebærer også en forskydning af transaktionsomkostninger fra brugerne til forvaltningsorganisationerne, fordi

forvaltningsorganisationerne påtager sig at fordele vederlag til de enkelte individuelle rettighedshavere og varetager kontakten til disse.

For rettighedshaverne giver forvaltningsorganisationerne mulighed for, at der kan finde en brug sted, som ellers ofte ikke ville finde sted, fordi det ville være for bøvlet eller dyrt at få adgang til rettighederne. Endvidere påtager forvaltningsorganisationen sig salgsarbejde, overvågning af ulovlig brug og fordelingsarbejdet, således at rettighedshaveren ikke skal foretage sig meget selv, og kan bruge tiden på at frembringe nye værker og præstationer. Rettighedshaveren vil typisk miste mulighed for selv at prissætte sine egne rettigheder, men til gengæld får rettighedshaveren gennem forvaltningsorganisationens struktur mulighed for at påvirke den generelle prispolitik.

Kerneområdet for forvaltningsorganisationer er områder, hvor der sker masseudnyttelse af rettigheder, og hvor det er besværligt eller umuligt at klarere rettighederne på anden vis. Det er også grunden til, at forvaltningsorganisationer fylder mest inden for musikkens verden, fordi musik bruges over alt i samfundet. Uden for musikområdet er kollektiv forvaltning mindre udbredt, dels fordi der er et mindre behov og dels fordi der ikke har været samme tradition som på musikområdet. Der er imidlertid store forskelle mellem de forskellige lande, og der også store forskelle på de enkelte forvaltningsorganisationer.

For nogle forvaltningsorganisationer er virksomheden tæt integreret med de enkelte medlemmers virksomhed, idet forvaltningsorganisationen varetager væsentlige funktioner for medlemmerne. For andre forvaltningsorganisationer er situationen den, at forvaltningsorganisationerne kun varetager håndtering af rettigheder til den brug, som rettighedshaverne absolut ikke selv kan forvalte eller hvor der lovgivningsmæssigt er pligt til kollektiv forvaltning.

Et særligt forhold er, at fagforeningerne for forskellige kreativt medvirkende ofte er involveret i kollektiv forvaltning. En fagforening kan selv drive kollektiv rettighedsforvaltning, men forvaltningsorganisationen kan også være udskilt fra organisationen. På de områder, der repræsenteres af Copydan AV-foreningerne, er forholdet mellem fagforeningerne og forvaltningsorganisationen løst på den måde, at Copydan AV-foreningerne indgår aftaler med brugerne baseret på multirepertoirelicenser, således brugeren får de rettigheder, som brugeren har behov for, uanset hvilken rettighedskategori, der er tale om. Men den individuelle fordeling af vederlagene til de enkelte rettighedshavere foretages af

medlemsorganisationerne, der i mange tilfælde er fagforeninger. Denne mellemform har vist sig at være en effektiv arbejdsdeling, der også indebærer at de fagforeninger og brancheorganisationer, der organiserer de enkelte individuelle rettighedshavere bevarer kontakten til rettighedshaverne/medlemmerne. Det gør, at man ikke i Danmark som det ofte ses i udlandet, har et modsætningsforhold mellem fagforeningerne og forvaltningsorganisationerne.

Forvaltningsorganisationer kan være opbygget på mange forskellige måder. Forvaltningsorganisationer, der opererer med individuelle medlemmer, vil have en demokratisk opbygning, hvor medlemmerne kan deltage i generalforsamlinger og vælge en bestyrelse. Traditionen i Danmark er, at bestyrelserne ikke er professionelle bestyrelser sammensat ud fra kvalifikationer, men derimod bestyrelser hvor medlemmerne selv er valgbare til bestyrelserne. Således består bestyrelserne af rettighedshavere og ikke eksterne bestyrelsesmedlemmer.

I Danmark er mange forvaltningsorganisationer fællesorganisationer, hvor der indgår flere forskellige rettighedskategorier i de licenser, der udstedes. I sådanne situationer spiller de underliggende organisationer en betydelig rolle for ledelsen af forvaltningsorganisationerne, og typisk udpeger de enkelte underliggende organisationer bestyrelsesmedlemmer, fra de underliggende organisationers egne ledelser.

3. Repertoire

Forvaltningsorganisationer fungerer ofte på den måde, at forvaltningsorganisationerne forvalter et givent repertoire. Dette vil typisk bestå i rettigheder, der er overdraget fra individuelle rettighedshavere til forvaltningsorganisationen (eventuelt via en faglig organisation). Denne del af en forvaltningsorganisations repertoire betegnes ofte som forvaltningsorganisationens direkte repertoire. Afgrænsningen af hvilke rettigheder, der overdrages til forvaltningsorganisationen reguleres typisk af en medlemserklæring og/eller af vedtægterne i forvaltningsorganisationen.

En forvaltningsorganisation vil typisk også repræsentere rettigheder fra andre (typisk udenlandske) forvaltningsorganisationer. Sådanne rettigheder repræsenteres gennem repræsentationsaftaler og betegnes ofte som forvaltningsorganisationernes indirekte repertoire. Repræsentationsaftaler kan være gensidige eller ensidige.

Gensidige repræsentationsaftaler (gensidighedsaftaler) mellem selskab A og selskab B indebærer, at selskab A overlader forvaltningen af rettigheder til selskab B og omvendt. Gensidighedsaftaler vil ofte være territorielt afgrænsede. En forvaltningsorganisation har som udgangspunkt ikke behov for at overdrage rettigheder til en andet forvaltningsorganisation for det område, som forvaltningsorganisationen selv opererer i, og derfor vil dette være undtaget. Normalt giver det også kun mening at overdrage rettigheder til en anden forvaltningsorganisation inden for det område, hvor forvaltningsorganisationen der modtager rettighederne, selv opererer.

Ensidighedsaftaler er repræsentationsaftaler, hvor rettighedsflowet kun går den ene vej. Sådanne aftaler er almindelige med forvaltningsorganisationer fra lande, hvor der er flere konkurrerende forvaltningsorganisationer.

Der består en fuldstændig formfrihed i relation til repræsentationsaftaler, og derfor kan der tænkes alle mulige former for aftaler. Der kan også være aftaler om forvaltning, der ikke hviler på et foreningsretligt grundlag, men hvor rettighedshaveren indgår en særskilt repræsentationsaftale med forvaltningsorganisationen om repræsentation af rettigheder.

Det har en meget stor betydning om en forvaltningsorganisation opererer med eksklusive mandater eller ej. Eksklusive mandater indebærer en klar og meget stærk position i forhold til brugerne, fordi forvaltningsorganisationen meget let bliver et de facto monopol. Eksklusivitet i forvaltningen er imidlertid også et betydeligt kontroltab for den enkelte rettighedshaver, fordi rettighedshaveren ikke selv kan disponere over egne rettigheder.

Dersom forvaltningen hviler på non-eksklusivitet, kan der aldrig være sikkerhed for, hvilke rettigheder der skal klareres, fordi rettighederne kan være overdraget på et kontraktuelt grundlag. Imidlertid er de praktiske problemer begrænsede, fordi der gennem standardaftaler og overenskomster er etableret industristandarder. Eksempelvis er det en industristandard, at kreativt medvirkende ikke overdrager rettigheder til producenter og tv-stationer, der er omfattet af de specifikke aftalelicensbestemmelser i ophavsretsloven.

4. Forskellige former for licenser

En forvaltningsorganisations licenser kan hvile på forskellige principper og regelgrundlag. Den klassiske licens fra en forvaltningsorganisation er

en blankolicens, der give brugeren ret til at anvende det repertoire, som forvaltningsorganisationen har.

I Danmark gælder der på mange områder mulighed for aftalelicens. Aftalelicensens virkning er, at brugerne (f.eks. tv-stationer) får klareret rettighederne til ikke-repræsenterede rettighedshavere, der har enerettigheder eller vederlagsrettigheder for den omhandlede brug. Brugernes ret følger af ophavsretslovens § 50, stk. 1. Retten for brugeren er nærmere afgrænset i § 50, stk. 3, hvor det fremgår, at der skal være tale om rettigheder af samme art, som der er omfattet af aftalen med den repræsentative organisation. Det fremgår endvidere, at brugen skal ske på samme måde og på de vilkår, der følger af aftalen med den repræsentative organisation.

Grundtanken i aftalelicensen er den, at hvis en kritisk masse af rettighedshavere inden for en rettighedskategori (f.eks. skuespillere) kan acceptere en aftale forhandlet på markedsvilkår, så anser lovgiver det for rimeligt, at ikke-repræsenterede rettighedshavere, i dette tilfælde skuespillere, også må acceptere brugen og de aftalte vilkår på lige fod med repræsenterede rettighedshavere. Aftalelicensen indebærer således at ikke-repræsenterede rettighedshavere pålægges en bestemt administration af deres rettigheder, men den udløses først, når en repræsentativ organisation, der må formodes at have en vis forhandlingsstyrke, har meddelt en licens.

Aftaler med brugere kan indeholde regler om “opt-out” for enkelte rettighedshavere eller værker/præstationer. For repræsenterede rettighedshavere er muligheden for opt-out typisk en del af licensen med brugeren. For ikke-repræsenterede rettighedshavere – på områder med aftalelicens – gælder det, at uanset hvad der måtte være bestemt i aftalen med brugeren, vil der være adgang til opt-out, hvis der er bestemmelser herom i ophavsretsloven. For ikke at stille repræsenterede rettighedshavere ringere end ikke-repræsenterede rettighedshavere, vil aftaler på disse områder typisk også indeholder mulighed for opt-out for repræsenterede rettighedshavere. I modsat fald ville der være et incitament for rettighedshaverne til at være ikke-repræsenterede, hvad der ikke er i forvaltningsorganisationens interesse.

På enkelte områder gælder der stadig tvangslicenser i Danmark, selv om de fleste er blevet afskaffet og afløst af aftalelicensbestemmelser de seneste 20 år. En tvangslicens indebærer, at brugeren ikke behøver at indhente tilladelse, men alene at betale vederlag for brugen af rettighe-

derne. Det er i en sådan ordning slet ikke nødvendigt at operere med mandater/fuldmagter. Den eneste reelt betydende tvangslicensbestemmelse, der er tilbage i dansk ret, er ophavsretslovens § 68, der etablerer en tvangslicens for offentlig fremførelse af udgivne fonogrammer i relation til musikselskaber og udøvende kunstnere.

På nogle områder gælder der forskellige former for “legale licenser”. Det er tilfælde, hvor der er en undtagelse for den pågældende brug af værker i ophavsretsloven, men der så i ophavsretsloven er indført en vederlagsordning, der kompenserer rettighedshaverne. Eksempler på dette er vederlagsordningen for privat kopiering (undtagelsen i ophavsretslovens § 12) og ordningen med følgeretsvederlag til billedkunstnere (konsumtion af eksemplarspredningsretten).

Lidt forsimplet kan man sige, at forskellen på den klassiske licens, hvor der stilles et repertoire til rådighed og på aftalelicens, er, at i førstnævnte situation licenserer forvaltningsorganisationer de rettigheder, som forvaltningsorganisationen har, og i den sidstnævnte situation licenserer forvaltningsorganisationen de rettigheder, som brugeren har behov for. Den betydningsfulde sikkerhed, der ligger i aftalelicensen for brugerne, er også baggrunden for, at brugerne ofte har været interesserede i, at der etableres aftalelicensbestemmelser.

5. De danske forvaltningsorganisationer

5.1. Copydan AV-foreningerne

Copydan AV-foreningerne håndterer audiovisuelle rettigheder (tv, film og musik) på områder for massebrug af rettigheder. Copydan AV-foreningerne er en paraplyorganisation, fordi Copydan er en fælles organisation af mange forskellige rettighedsorganisationer. Formålet med en paraplyorganisation er, at det er muligt at udstede licenser, der dækker brugernes behov, selvom der er tale om mange forskellige typer af rettigheder.

5.1.1. Copydan Verdens TV

Det mest betydningsfulde område er tv-distribution, hvor Copydan Verdens TV håndterer rettigheder på vegne af kreativt medvirkende (f.eks. skuespillere, dramatikere, instruktører, journalister og fotografer) og producenter (f.eks. tv-producenter, filmproducenter, filmdistributører og musikselskaber) inden for tv, film og musik.

Copydan Verdens TV har et nært samarbejde med UBOD, der er et formaliseret samarbejde mellem radio- og tv-stationer, og med Koda, der i praksis indgår i licenserne til tv-distributørerne på lige fod med andre rettighedshavere.

Omsætningen i Copydan Verdens TV er 1,15 mia. kr. (2017). Copydan Verdens TV håndterer også brug af tv i det offentlige rum (f.eks. butikker, restaurationer og fitnesscentre).

5.1.2. Copydan KulturPlus

Copydan KulturPlus administrerer vederlagsordningen for privat kopiering. Denne ordning indebærer, at rettighedshaverne er berettiget til at modtage et vederlag som kompensation for privatkopiering af tv, film og musik, selvom privat kopiering er tilladt efter ophavsretsloven.

Vederlagsordningen indebærer p.t., at importører og producenter af lagringsmedier betaler et vederlag pr. lagringsmedie, der overvæltet til forbrugerne, og der på den måde betales et vederlag for den private kopiering af musik, tv og film, der finder sted.

Copydan KulturPlus adskiller sig væsentligt fra andre forvaltningsorganisationer, fordi der ikke er nogle brugere, der får en tilladelse, og de enkelte rettighedshavere heller ikke har noget valg; de har ret til et vederlag, men kan ikke beslutte at forvalte rettighederne selv eller på anden vis.

5.1.3. Copydan AVU-medier

Copydan AVU-medier håndterer massebrug af rettigheder til tv, film og musik til undervisningsinstitutioner, biblioteker og museer. På disse områder er kollektiv forvaltning en nødvendighed, fordi rettighedshaverne ikke selv har mulighed for at indgå individuelle aftaler, og brugerne har behov for at have en bred adgang til tv, film og musik.

5.1.4. Copydan Arkiv

Copydan Arkiv indgår aftaler på vegne af kreativt medvirkende og producenter, når det handler om genanvendelse af tv-stationers egen produktioner. Baggrunden herfor er, at særligt DR har et behov for at kunne klarere rettigheder til arkivproduktioner, fordi DR har et meget stort arkiv med tv-produktioner, hvor DR ikke har rettigheder fra de kreativt medvirkende til genudsendelse og brug on-demand på DR's hjemmeside og i DR's apps.

5.2. Copydan Tekst og Node

Copydan Tekst og Node repræsenterer forfattere, journalister, forlag og andre udgivere i relation til brug af tekster (og noder) i undervisningsvirksomhed og i erhvervsvirksomheder. Copydan Tekst og Node omsætter for ca. 366 mio. kr. (2016). Navnlig på undervisningsområdet er der et stort behov for klarering, fordi kopiering af undervisningsmaterialer er en integreret del af undervisningsvirksomheden.

5.3. Visda

Visda repræsenterer rettigheder til billedkunst og fotografier. De primære områder er administrationen af følgeretsordningen og licensering af rettigheder til billedkunst og fotografier til f.eks. undervisningsbrug.

Følgeretsordningen indebærer, at når et billedkunstværk sælges på en auktion, betales en mindre del af salgsprisen til kunstneren (eller dennes arvinger).

Visda er en del af Copydan, der udover Visda omfatter Copydan AV-foreningerne og Copydan Tekst & Node.

5.4. Koda

Koda repræsenterer rettigheder til musikværker og dertil knyttet tekst. Medlemmerne er komponister, tekstforfattere og musikforlag.

Musikforlag er kommercielle virksomheder, der får overdraget retten til en andel af de indtægter, som de enkelte musikværker indtjener. Musikforlagets modydelse er at arbejde for udbredelsen af værket og typisk at betale et forskud til komponist/tekstforfatter.

På musikområdet er kollektiv forvaltning normen for enhver brug af musikværker og dertil knyttet tekst, og derfor er Koda det område, hvor den kollektive forvaltning er mest udviklet og omfattende. For mange komponister kommer langt størstedelen af indtægterne for deres komponistvirksomhed fra Koda. Flertallet af komponister har dog ikke komponistvirksomhed, som deres primære erhverv, og typisk er de fleste komponister også udøvende kunstnere.

Koda omsætter for ca. 860 mio. kr. (2016). KODA fordeler vederlag individuelt til rettighedshaverne. Dog anvendes 10 % af indtægterne efter fradrag for administrationsomkostninger til kollektive formål.

5.5. NCB

NCB er et datterselskab af Koda og de øvrige nordiske Koda-selskaber. NCB håndterer eksemplarfremsstillingsrettigheder, der er et stærkt faldende forretningsområde, fordi musik cd'er og DVD'er er ved helt at forsvinde. Herudover håndterer NCB synkroniseringsrettigheder – dvs. den eksemplarfremsstilling, der finder sted, når billede og lyd hæftes sammen i en AV-produktion. NCB bor sammen med Koda, og NCB har ingen medarbejdere, idet Koda i medfør af en samarbejdsaftale udfører alle funktioner i NCB.

5.6. Gramex

Gramex forvalter rettighederne til udgivne fonogrammer, når de fremføres offentligt (f.eks. i radio, tv og i det offentlige rum). Gramex er et såkaldt "joint society", der både repræsenterer musikselskaberne og de udøvende kunstnere (artister og musikere). Det er ikke i alle lande, at rettigheder til fonogrammusik administreres af joint societys. I mange lande er forvaltningen opdelt, så musikselskaberne og de udøvende kunstnere har hver deres forvaltningsorganisation.

Gramex omsætning er ca. 219 mio. kr. (2016). Gramex forvaltningsområde er fastlagt i ophavsretslovens § 68, der indeholder en tvangslicens for brug af udgivne fonogrammer. Herudover kan Gramex agere på fuldmagter fra rettighedshavere. Når det drejer sig om musik i det offentlige rum, så samarbejder Gramex med Koda, således at musikbrugere i praksis kan få alle de nødvendige til brug af musik i én aftale.

5.7. MPO

MPO er er musikproducenternes forvaltningsorganisation. MPO indhenter vederlag gennem egne aftaler og gennem Copydan AV-foreningerne. MPO repræsenterer rettigheder til fonogrammer og musikvideoer. MPO er en ny forvaltningsorganisation, der blev stiftet 19. november 2015. MPO agerer på non-eksklusivt grundlag, og MPO er derfor kun aktiv, når de bagvedliggende musikselskaber ikke selv udsteder individuelle licenser. Hovedområderne for de direkte licenser er brug af musik on-demand i f.eks. radio- og tv-stationers tjenester og brug af musikvideoer.

5.8. PRD

PRD er en organisation, der repræsenterer producenteres rettigheder til billedproduktioner (tv-producenter, filmproducenter og videodistributører). Organisationen udsteder ikke licenser, men repræsenterer billedproducenter i Copydan AV-foreningerne, og fordeler de vederlag til billedproducenter, der indhentes af Copydan AV-foreningerne. PRD er en fusion af Filmret, CAB og Filmkopi. PRD adskiller sig fra andre danske forvaltningsorganisationer ved at have repræsentanter fra udenlandske rettighedshavere i bestyrelsen.

5.9. Forfatternes forvaltningsorganisation

Forfatternes forvaltningsorganisation er en nyetableret forvaltningsorganisation (stiftet november 2014), der håndterer rettigheder på vegne af forfattere, journalister, oversættere m.fl., når rettigheder ikke licenseres direkte af rettighedshaverne, og når rettighederne ikke forvaltes af Copydan Tekst & Node eller Copydan AV-foreningerne.

5.10. Filmex

Filmex er oprettet af Dansk Skuespillerforbund, og har til formål at fordele vederlag til skuespillere, der er indhentet via kollektiv forvaltning og kollektive aftaler i Dansk Skuespillerforbund.

Dansk Artist Forbund og Dansk Musiker Forbund deltager i Filmex, fordi de i et vist mindre omfang også repræsenterer udøvende kunstnere uden for musikområdet. Alle administrative funktioner udføres i praksis af Dansk Skuespillerforbund, idet der foreligger en administrationsaftale mellem Filmex og Dansk Skuespillerforbund. Ca. 80 % af indtægterne kommer fra Copydan og ca. 20 % af indtægterne kommer fra royalties og genudsendelseshonorarer m.v.

5.11. Performex

Performex er en fælles organisation bestående af Dansk Artist Forbund og Dansk Musiker Forbund samt nogle mindre organisationer for udøvende kunstnere inden for musikområdet. Formålet for organisationen er at sørge for fordeling af de vederlag, der tilkommer udøvende kunstnere inden for musikområdet fra Copydan Verdens TV og Copydan Arkiv.

5.12. *Create*

Create er en nystiftet forvaltningsorganisation (november 2016), der repræsenterer skabende og udøvende kunstneres rettigheder, når rettighederne ikke forvaltes af Copydan AV-foreningerne. Det primære arbejdsområde er rettigheder til dramaproduktioner (f.eks. tv-serier og spillefilm). Create er en fælles organisation, der udsteder licenser og koordinerer aktiviteter i ejerorganisationernes navn. Individuel fordeling af vederlag er tiltænkt at skulle foretages af medlemsorganisationerne.

5.13. *Andre*

Der er en del organisationer, der udfører samme funktioner som forvaltningsorganisationer, men som af forskellige grunde ikke falder ind under forvaltningsselskabsloven. Det drejer sig primært om fagforeninger og brancheorganisationer, der ikke har kollektiv forvaltning som hovedformål. Det kan også være organisationer eller andre juridiske enheder, der ikke fungerer på non-profit basis, og derfor kun delvist falder ind under lovens anvendelsesområde.

Inden for de kunstneriske fag falder håndteringen af ophavsrettigheder ofte inden for fagforeningernes arbejdsområder. Det er sædvanligt, at der i organisationernes vedtægter sker en overdragelse af rettigheder fra medlemmerne til fagforeningerne, således at disse kan indgå aftaler på medlemmernes vegne eller overdrage rettighederne til forvaltningsorganisationer som f.eks. Copydan. I nogle organisationer foreligger der egentlige overdragelseserklæringer. Det er varierende i hvilket omfang overdragelserne til fagforeningerne er på eksklusivt grundlag eller ej.

UBOD, der repræsenterer radio- og tv-stationer, er ikke nogen forvaltningsorganisation. UBOD er et uformelt samarbejde, der fungerer på fuldmagtsgrundlag. UBOD er ikke en formel organisation eller på anden måde en selvstændig juridisk enhed. De radio- og tv-stationer, der indgår i UBOD-samarbejdet, er typisk public service tv-stationer. UBOD varetager tv-stationernes rettigheder i relation til maseudnyttelse og agerer som udgangspunkt kun i samarbejde med Copydan AV-foreningerne. Der er tilsvarende organisationer i andre nordiske lande (UBOS i Sverige, UBON i Norge, UBOI i Island) og de baltiske lande. Organisationerne har samme sekretariat.

MPLC er kun delvist omfattet af forvaltningsselskabsloven, fordi MPLC er en kommerciel kollektiv forvaltningsorganisation. MPLC re-

præsenterer hovedsageligt filmproducenters rettigheder til offentlige visninger af spillefilm.

6. Tilblivelsen af forvaltningsdirektivet

Forvaltningsorganisationer har eksisteret i mere end 100 år, og er dermed ikke et nyt fænomen. Imidlertid har forvaltningsorganisationerne fået større betydning efterhånden som kreative frembringelser udgør en stigende del af samfundsøkonomien og massebrug af ophavsrettigheder er blevet mere udbredt. Disse forhold har dog ikke i sig selv været tilstrækkelige til at gennemføre et direktiv.

Situationen frem til fremsættelsen af forvaltningsdirektivet var, at konkurrencemyndighederne har truffet en lang række konkrete afgørelser, navnlig om forholdet mellem forvaltningsorganisationerne og medlemmerne. Disse afgørelser fastsatte i visse tilfælde nogle principper, der blev virksomme, som f.eks. spørgsmålet om eksklusivitet i gensidighedskontrakter, og i andre tilfælde forsøgte myndighederne sig med, gennem konkrete afgørelser, at etablere en detailregulering, der ikke kom til at fungere i praksis. Eksempelvis opfandt konkurrencemyndighederne i GEMA I- og II-afgørelserne nogle bestemte udnyttelseskategorier, som den enkelte komponist eller musikforlag, kunne opdele sine rettigheder i. Et system og en kategorisering, der aldrig kom til at virke.

Realiteten er, at konkurrenceretten er et meget stærkt, men også et meget stumt, instrument. Dette skyldes, at konkurrenceretten kun kan forbyde en bestemt adfærd, og så håbe, at der opstår en mere hensigtsmæssig praksis. Myndigheder kan ikke med konkurrenceretten i hånden fastsætte forretningsregler for hverken forvaltningsorganisationer eller andre virksomheder.

Kulminationen på forsøget på regulering gennem konkurrenceretten blev den såkaldte CISAC-sag¹, der angik næsten alle de europæiske Koda-selskaber og CISAC, der er Koda-selskabernes verdens omspændende brancheorganisation. Sagen angik reelt et forsøg på etablering af pris-konkurrence mellem forvaltningsorganisationer og endte med et grusomt nederlag for EU-Kommissionen, da EU-Domstolen på stribe kendte de truffene afgørelser ugyldige. CISAC-sagerne er den direkte baggrund

1. Sag T-442/08 DEP (angående sagerne T-414/08 DEP, T-415/08 DEP, T-416/08 DEP, T-417/08 DEP, T-418/08 DEP, T-419/08 DEP, T-420/08 DEP, T-442/08 DEP).

for forvaltningsdirektivets afsnit III om multiterritoriale onlinemusiklicenser.

Mange europæiske forvaltningsorganisationer havde et ønske om et direktiv og gav udtryk for dette over for EU-Kommissionen, om end der var meget varierende holdninger hos forvaltningsorganisationerne. Ønsket om et direktiv var begrundet i både nogle overordnede og nogle konkret forhold. De overordnede forhold var primært, at et direktiv kunne medvirke til en samfundsmæssig anerkendelse af forvaltningsorganisationer som en betydende del af samfundets infrastruktur. Mere konkret var der et ønske om større retsklarhed. Regulering via konkurrenceretten gav en enorm retsklarhed; det var på ingen måde muligt at forudsige, hvad klagesager ville resultere i. Koda-selskaberne var også nervøse for, hvorvidt der via konkurrenceretten ville komme et indgreb over for eksklusivitet i rettighedsforvaltningen (dvs. det forhold, at medlemmerne eksklusivt overdrager deres rettigheder til forvaltningsorganisationen, således at medlemmerne ikke selv kan indgå aftaler med tredjemand – f.eks. brugere af rettigheder).

De konkurrenceretlige regler er naturligvis fortsat gældende for forvaltningsorganisationerne. Ud fra et principielt synspunkt kan man derfor sige, at der fortsat er en retsklarhed. Imidlertid vil det givetvis være sådan, at konkurrencemyndighederne ikke vil give sig til at genoptage forsøgene med at regulere forvaltningsorganisationerne gennem de konkurrenceretlige regler, når der er tale om forhold, der er reguleret i forvaltningsdirektivet, herunder f.eks. opsigelsesvarsler og for hvilke rettighedskategorier, rettigheder kan trækkes tilbage.

At kollektiv forvaltning har en lidt særlig status i forhold til konkurrenceretten, blev også bekræftet af EU-Domstolen i den såkaldte OSA-dom (C-351/12). Her fastslog Domstolen i sin præmis 71-72, at muligheden for effektiv forvaltning og beskyttelse af intellektuelle ejendomsrettigheder er et tvingende alment hensyn, og at det monopol kollektiv forvaltning udgør, skal anses for at være egnet til dette formål.

Forvaltningsdirektivet er skrevet ud fra et udgangspunkt om, at alle forvaltningsorganisationer ligner Koda-selskaberne, og derfor passer direktivet mindre godt på andre forvaltningsorganisationer. At det forholder sig sådan kan også læses ud fra det impact assesment, som EU-Kommissionen udarbejdede forud for direktivet. Eksempelvis havde EU-Kommissionen et ganske begrænset kendskab til forholdene i Danmark, herunder aftalelicens og fællesorganisationer. En del af dette blev

der rettet op på under tilblivelsen af direktivet, og det er også en af grundene til, at direktivteksten er vanskelig tilgængelig.

7. Implementering af direktivet i dansk ret

I forbindelse med implementering af et direktiv opstår der mange spørgsmål, herunder i hvilken form direktivet skal implementeres. Valget blev, at forvaltningsdirektivet skulle implementeres i en særskilt lov, bortset fra de enkelte bestemmelser, der angår forholdet mellem brugere og forvaltningsorganisationer, der er implementeret i ophavsretsloven.

Dette valg var oplagt af mange grunde. Direktivet indeholder et væld af uklare bestemmelser, hvis realindhold står hen i det uvisse. Det gjorde det nærliggende at vælge en tekstnær implementering, som den der er sket. Selv bestemmelser, der er meningsløse eller fejlbehæftede, er tekstnært gennemført i forvaltningsselskabsloven. Det har også været et bevidst valg, at der til de mange uklare bestemmelser som udgangspunkt ikke i lovbemærkninger er gjort noget forsøg på at præcisere bestemmelserne eller tilrette bestemmelserne til en dansk kontekst. Den betydelige retsklarhed, som er indeholdt i direktivet, er således videreført i dansk ret. Tiden må vise, om der vil komme en større grad af klarhed gennem retspraksis, herunder præjudicielle søgsmål for EU-Domstolen.

Det har ligget lovgiver på sinde at gennemføre en minimumsimplicitering. Dette skyldes dels den tvivlsomme juridiske kvalitet af direktivet, og dels at direktivet forekommer unødigt detaljeret, og dermed sine steder kan siges at stride mod nærhedsprincippet. Det er dog ikke sådan, at der slet ikke er sket nogen bearbejdning af direktivet i forvaltningsselskabsloven.

Navnlig i relation til fællesorganisationer, er der sket en betydelig bearbejdning. Problemet var, at direktivet ikke tog højde for fællesorganisationer (som f.eks. Copydan Verdens TV), hvor der er en udbredt arbejdsdeling mellem fællesorganisationen og medlemsorganisationerne. Dette blev løst ved at lave en regulering om, at fællesorganisationerne ikke er ansvarlige efter forvaltningsselskabsloven, når en arbejdsdeling er fastlagt i vedtægterne for fællesorganisationen. Implementeringen bærer stærkt præg af ønsket om en minimumsimplicitering, fordi fællesorganisationerne er helt fritaget for ansvar i disse situationer. Dette skete ud fra en bekymring for, at der ellers ville blive tale om overimplementering.

Hvis lovgiver – i stedet for implementering af direktivet i en særskilt lov – havde valgt en tekstnær implementering i ophavsretsloven ville det have medført, at ophavsretsloven var blevet ganske uoverskuelig, og komme til at indeholde en meget anderledes sprogbrug. Det kunne overvejes at flytte de af bestemmelserne i ophavsretsloven, der handler om forvaltningsorganisationer over i forvaltningsselskabsloven. Dette blev ikke valgt. Dette skete primært ud fra et ønske om minimumsimplicitering.

Når bestemmelser, der direkte angår forholdet mellem brugere af rettigheder og forvaltningsorganisationer, er implementeret direkte i ophavsretsloven, har det været ud fra et ønske om dog at have en vis form for systematik, således at brugerne af ophavsrettigheder ikke behøver at forholde sig til andet end ophavsretsloven.

I relation til retshåndhævelse af direktivet er der også valgt en light-version. Der er ikke oprettet særlige myndigheder til varetagelse af tilsynet med forvaltningsorganisationer, og hele approachet til retshåndhævelse er, at myndighederne kun involveres reaktivt. Hverken Kulturministeriet eller andre foretager således nogen forudgående prøvelse af vedtægter eller forvaltningsorganisationernes praksis, og myndighederne involveres som udgangspunkt kun, hvis der opstår konkrete klagesager.